

Алесь БАДАК – Пра малпачку Чыту і яе сяброў

ЯК МАЛПАЧКА СТАЛА ПАДАРУНКАМ, І ШТО З ГЭТАГА АТРЫМАЛАСЯ

Гэта быў самы звычайны дзень, падобны на ўсе іншыя нічым не прыкметныя дні, у якія зусім не верыцца ў што-небудзь неверагоднае. Адным словам, такі ж звычайны, як і сённяшні. Паглядзі ў акно: хіба за ім не ўсё тое, абыхлае, што ты бачыў ужо тысячу разоў? Тыя ж дамы, дрэвы, дарога... Нават верабей на галінцы клёна – ну, прыгледзься, гэта ж той самы верабей, які прылятае сюды кожны божа дзень.

Праўда, тады была сярэдзіна красавіка, якраз пятнаццатае чысло, а сонца толькі-толькі расчухвалася за даляглядам, незадаволенае, што трэба ўставаць на некалькі хвілін раней, чым учора. Але што ў гэтым незвычайнага, такога, каб можна было падумаць: ах, ну і дзянёк, пэўна, сёння здарыцца нешта неверагоднае!

Ніхто так не падумаў. Нават той, хто бачыў, як польска-беларускую мяжу пераехаў легкавы аўтамабіль з амерыканскімі нумарамі і тут жа спыніўся. З яго выйшаў высокі пан гадоў сямідзесяці і ўсклікнуў: "Ах, зямля маіх продкаў!" І нават праслязіўся. Затым зноў сеў за руль і паехаў далей, паўтараючы: "Ах! Ох!" Праўда, невядома, на гэты раз прычынай яго "ахаў" і "охаў" былі беларускія краявіды ці калдобіны прасёлачнай дарогі, на якую пан неўзабаве звярнуў.

І ўсё ж, менавіта ў той дзень, дакладней, у тую раніцу пятнаццатага красавіка, адбылося адно неверагоднае здарэнне. Хочаце ведаць якое? Тады паспяшаемся за амерыканцам – яго машына яшчэ не прызвычалася да беларускіх дарог і спуджана тармазіла перад кожнай калдобінай, як перад прорвай.

Але, па праўдзе кажучы, не машына павінна нас цікавіць, а тое, што хвастом цягнулася за ёю, пагрукваючы, падскокваючы і правальваючыся ў ямки, якія, вядома ж, ніхто знарок тут не выкопваў – а раз іх ніхто не выкопваў, то іх не было каму і засыпаць.

Хвастом на самай справе быў прычэп, дакладней, невялікі драўляны домік на чатырох колах – з вокнамі, дзвярыма і нават трубой на даху. Усярэдзіне доміка мелася ўсё неабходнае для пражывання ў ім: стол, крэсла, канала, печка, халадзільнік, шафа, тэлевізар – і гэта, калі не лічыць усялякіх прыемных, а часам і вельмі неабходных дробязей. Па дакументах домік належаў амерыканскаму пану, але жыла ў ім і карысталася ўсімі яго выгодамі Малпачка па імені Чыта. Гэта была маладая мартышка з рудой шавялюрай і доўгім хвастом.

У тую раніцу пятнаццатага красавіка Чыта прачнулася ад таго, што канапа, на якой яна спала, ні з таго ні з сяго вырашыла яе скінуць. Яна нахілялася то ў адзін бок, то ў другі, то раптам падкідала Малпачку ўгору.

Чыта прадзерла вочы і не адразу зразумела, што гэта не канапа яе ўзбунтавалася – проста домік усё яшчэ некуды ехаў, як і тады, калі яна клалася спаць.

Чыта супакоілася – яна любіла падарожжы. Малпачка датэпала да халадзільніка, дастала банан, вярнулася на канапу і пачала марыць, куды б ёй хацелася трапіць на гэты раз. На бераг мора? Ах, не! Там так шумна, і ні адной малпы, адны людзі, няма з кім словам перакінуцца. У горы? Хопіць, была ўжо аднойчы і ледзь не прастудзілася. Вось каб у якія-небудзь джунглі. Там і дрэваў шмат, і ёсць з кім пагаварыць.

Малпачка і не падазравала, што паўгода таму яе гаспадар атрымаў ліст з Беларусі ад свайго траюраднага брата, пра якога ведаў толькі з бацькавых слоў. І вось цяпер ён ехаў па зямлі сваіх продкаў, расчулены да слёз, ехаў у госці да траюраднага брата і вёз у падарунак... яе, Малпачку Чыту, разам з домікам на чатырох колах і ўсімі яго выгодамі. Сцены і дах доміка нехта размаляваў, не шкадуючы фарбаў.

Атрымалася дзіўная карціна: проста на вершалінах зялёных пальмаў стаялі вялізныя сподкі з рознымі фруктамі – бананамі, апельсінамі, абрыкосамі. Над імі плылі воблакі мудрагелістай формы. Зрэшты, калі прыгледзецца, усе яны крыху нагадвалі маленькіх малпачкаў.

Спачатку машына трэслася між палёў, пасля нырнула ў лес – гэта пачыналася Белавежская пушча.

Чыта паспела з'есці тры бананы (як вядома, лепш за ўсё марыцца, калі ясі бананы ці яшчэ якую-небудзь смакату) і сабралася ісці па чацвёрты, але тут домік страсянуўся так, што ў вокнах зазвінелі шыбы, і спыніўся.

Чыта падышла да акна і адхінула фіранкі. За акном раслі дрэвы, на якіх пачалі прабівацца маладыя лісточкі. Дрэў было многа. Цэлы лес.

"Ага, мы ўсё ж прыехалі ў джунглі! – падумала Чыта. – Пахвальна, пахвальна".

Зразумела, цяпер ёй было не да бананаў. Бананамі абарыгенаў не здзівіш. А Чыце вельмі хацелася паказаць мясцовым малпам (а заадно і ўсім астатнім лясным жыхарам), што яна не раўня ім – жыве ў вялікім горадзе, у сваім доме, глядзіць тэлевізар, аб'ездзіла ўвесь свет, а тут – праездом.

Чыта палезла ў шафу і дастала цёмныя акулёры. З хвіліну пакарасавалася перад люстэркам, што вісела на сцяне, пасля чаго важна сышла па прыступках маленькага ганка.

Спачатку ёй падалося, што праз акулёры чамусьці відаць не ўсё, што павінна быць бачна. Чыта хуценька зняла іх, але і без акулёраў не ўбачыла машыны свайго гаспадара. Машына як скрозь зямлю правалілася!

Чыта села на ганачак і стала чакаць: можа, яна хутка вернецца? Можа, яна шукае, дзе развярнуцца? Але час ішоў, сонца падымалася ўсё вышэй і вышэй, а машына не з'яўлялася.

А пасля Чыта захацела есці. Яна рашыла, што ўсё роўна дзе чакаць: у доміку ці на ганку, і паднялася ў домік. Калі сонца схавалася за дрэвамі і ў лесе пачало шарэць, Чыта зразумела: машына ўжо не вернецца. Раз яе, Малпачку, не кінуліся шукаць сярод дня, то ў прыцемках і пагатоў не кінуцца.

"Я ведала, гэта павінна было некалі здарыцца, – падумала Чыта. – Мой гаспадар ужо ў такім узросце, што яго самога пара вазіць у прычэпе, не дзіва, калі ён забыўся пра мяне".

Іншыя на яе месцы, магчыма, засмуціліся б, толькі не Чыта. Галоўнае – дом, а ён на месцы, нікуды не знік. Адно што спыніўся пасярод дарогі – ні прайсці ні праехаць.

Малпачка саскочыла з ганка, з усяе моцы ўперлася ў вугал доміка, і домік – балазе было з горкі – пакаціўся. Спачатку павольна, затым усё хутчэй і хутчэй. Наскочыўшы колам на камень, домік рэзка павярнуў убок, з дарогі, Чыта ўжо не піхала яго, а сама ледзь паспявала за ім.

Пэўна, не размінуўся б домік з якім-небудзь дрэвам, каб не сустрэўся на яго шляху малады арэшнік. З кустоў ён выехаў прыструнены і, быццам для прыліку, пракаціўшыся некалькі метраў, спыніўся акурат перад высокай старой сасной.

Так Малпачка Чыта пачала жыць у Белавежскай пушчы.

ПРЫСТОЙНАЯ КАМПАНІЯ

Чыта паправіла цёмныя акуляры і выйшла з доміка. Раз ужо яна трапіла сюды, трэба паглядзець, што гэта за лес і ці знойдзецца тут для яе прыстойная кампанія. Адночы яна чула, як гаспадар выгаворваў свайму сыну: "І што ў цябе за галава такая! Табе чатырнаццаць гадоў, а ў ёй розуму менш, чым у галаве нашай Малпачкі. Няўжо ты не можаш знайсці сабе прыстойную кампанію? Не раўняйся на таго, у каго няма чаму навучыцца".

З падслуханай размовы Чыта зрабіла для сябе дзве высновы. Першая: яна разумнейшая за сына гаспадара, хоць ён вучыцца ў школе, а яна не. Другая: прыстойная кампанія на дарозе не валяецца. Дый на каго Чыце раўняцца, калі яна пераканана, што ўсе павінны раўняцца на яе? А чаму б і не! Яна праз дзень сама засцілае свой ложка – раз! Ведае столькі літар, што можа прачытаць амаль што любое слова – два! Раз у тыдзень сама, без прымусу, чысціць зубы – тры!.. Адным словам, калі б прэзідэнтам Амерыкі можна было выбіраць мартышку – Чыта была б першай канкурэнткай. А можа, нават і адзінай.

Малпачка адышлася недалёка ад свайго доміка і агледзелася. Папраўдзе, яна думала, джунглі – гэта такія зараснікі, што калі залезеш на дрэва, то за лісцем не ўбачыш травы, а калі злезеш на зямлю, за лісцем не ўбачыш неба. Але навокал быў такі прастор, хоць у баскетбол гуляй (пра баскетбол Чыта падумала невыпадкова – яна страх як любіла глядзець гэтую гульню па тэлевізары).

– Ну, што ж, – уголас прамовіла Малпачка, – з двух адно: або гэта не джунглі, або джунглі бываюць не толькі такія, як паказваюць па тэлевізары.

І тут яна ўбачыла Зайца. Ён ішоў проста на яе і з такім смакам грыз вялую морквіну, што нічога не бачыў перад сабою.

Чыта паправіла акуляры і, заклаўшы рукі за спіну (так у тэлевізары часта рабілі босы, калі размаўлялі са сваімі падначаленымі), спытала:

– Скажыце, вы адсюль будзеце?

Ад нечаканасці Заяц аж падскочыў і спалохана ўтаропіўся на Чыту.

– М-м-м... ага, – кіўнуў ён.

– О'кэй. Мяне завуць Чыта, – прадставілася Малпачка. –

Я падарожнічаю па свеце і выпадкова апынулася ў вашых краях. Скажыце, гэта джунглі?

Заяц доўга спрабаваў зразумець, што ад яго хочуць, і нарэшце адказаў наўздагад:

– Не, гэта дрэвы.

– Няўжо? – чмыхнула Чыта. – А я думала, тут пні такія высокія. Не, – зазначыла яна, – прыстойная кампанія, і праўда, на дарозе не валяецца.

Тым часам Заяц зусім ачомаўся і з цікавасцю разглядаў госцю.

– А ты, відаць, і праўда, здалёк ідзеш, – нарэшце сказаў ён.

– "Ты"! Падумаць толькі, якая фамільярнасць! – буркнула Чыта, абураная тым, што даўгавухі не бачыць у ёй свецкую паненку. А яна яшчэ звярталася да яго на "вы"!

– І як ты ўцяміў, што я здалёк іду? – ганарыста спытала яна. – Напэўна, у мяне выгляд не якой-небудзь правінцыялкі, а сталічнай асобы?

– Проста сярод нас няма нікога... з такім хвостом... і носам, як у цябе, – прызнаўся Заяц.

– Ты хочаш сказаць, што тут не жывуць малпы? – насцярожылася Чыта. – А хто ж тады тут жыве?

– Ну, Вавёрка, Бусел, Сарока, Воўк, Зубр, Ліса...

– І ні адной малпы?! – прастагнала Чыта. – Няўжо я тут не знайду сабе прыстойную кампанію?

– Чаму не знойдзеш? – здзівіўся Заяц. – Хоць бы Вавёрка – хіба кепская кампанія?
– І чым жа яна такая адметная? – недаверліва спытала Чыта.
– О, Вавёрка скрытна лазіць па дрэвах і ўмее скакаць з аднаго дрэва на другое! – з зайздасцю прамовіў Заяц.

– Ну, гэтага мала, каб я пасябрала з ёю, – напышліва сказала Чыта. – Вось калі яна цікавіцца тым, што робіцца ў свеце, калі з ёй можна абмеркаваць апошнія навіны...

– Усе навіны нам прыносяць Сарока. Яна ведае, дзе, калі, з кім і што здарылася. І нават часам тое, што яшчэ павінна здарыцца.

– Хм, пахвальна, – пакруціла галавой Чыта. – А яна любіць падарожнічаць? На мора альбо ў горы?

– Падарожнічае ў нас Бусел, – патлумачыў Заяц. – Кожную восень ён ляціць з пушчы і вяртаецца толькі ўвесну. Калі б не ён, мы б і не ведалі, што наша пушча самая лепшая ў свеце!

– Пахвальна, – сказала Чыта, – я таксама люблю доўгія вандроўкі. Толькі ў свеце зусім мала мясцін, дзе можна добра адпачыць! Дзе няма гэтых... гэтых людзей, для якіх ты ніколі не будзеш роўняй. А так хочацца нечага, нечага... Ах, нечага незвычайнага! Хочацца трапіць на які-небудзь бязлюдны востраў, дзе было б усё: рэкі, горы, джунглі, гарады, машыны... Хоць ты наўрад ці гэта зразумееш.

Заяц цяжка ўздыхнуў і не стаў прарэчыць. Вядома, адкуль ён мог зразумець, раз ніколі не паказваў вушэй далей сваёй пушчы!

– Ну, а гэты... як ты яго назваў? Бусел? Ён разбіраецца ў модзе? – спытала Чыта. – Ён ведае, якія акулеры ці капялюшыкі гэтай вясной носяць у Парыжы?

– Капялюшыкі? У Пар... У Парыжы? Думаю, не вельмі, – крыху разгублена адказаў Заяц. – Ён і боты заўсёды адны і тыя носіць – чырвоныя. Вось Ліса – тая ведае. Яна кожны дзень, перад тым як выйсці з хаты, дзесяць бантоў перамерае. На любую пагоду ў яе свой бант.

– Пахвальна, – сказала Чыта. – Такая пераборлівая паненка павінна мець галаву на плячах. Прызнайся, яна сярод вас самая разумная і вы ўсе ходзіце да яе раіцца?

– Не, – пачухаў патыліцу Заяц, – калі што якое, мы ідзём да Зубра. Ён хоць нідзе не бывае і за модай не гоніцца, але і слабейшага ў крыўду не дасць, і кепскага ніколі не параіць.

– Та-а-ак, – задумліва працягнула Чыта, – і за модай не гоніцца, і нідзе не бывае. О'кэй. Адным словам, прыстойная кампанія на дарозе не валяецца.

– Вядома, – падхапіў Заяц. – Вось я, калі захачу паваліцца, шукаю, дзе памякчэй, – мох альбо густую траву. А на дарозе ці ў полі хвіліну паляжыш – потым гадзіну адмывацца будзеш.

– Пахвальна, – уздыхнула Чыта І, думаючы пра нешта свае, паўтарыла яшчэ некалькі разоў: – Пахвальна, пахвальна...

ЯК СУДЗІЛІ ЗАЙЦА

Чыце надакучыла глядзець тэлевізар. Усё, што Малпачка зразумела дзякуючы яму, – у краіне, куды яна трапіла, вельмі любяць назіраць, як трактары сюды-туды ездзяць па палях. Інакш навошта іх штодзень паказваць па тэлевізары?

Раптам Чыта пачула за акном трэск і аж падскочыла – можна было падумаць, што трактары ўжо дабраліся і да яе доміка.

Яна выскачыла на ганак, але замест трактароў убачыла Сароку, якая сядзела на сасне і трашчала так, быццам перакрыквалася з некім на другім краі пушчы.

Чыта сцакала, пакуль Сарока замоўкне, і сказала з непрыхаванай іроніяй у голасе:

– Яшчэ хвіліна, і я аглухла б ад тваёй траскатні і не даведлася, з-за чаго ты падняла такі гвалт.

– Ты не паверыш! – Сарока зляцела з сасны на ганак. – Ты не паверыш! Заяц ішоў па лесе, – яна расказвала і пры гэтым траслася ад смеху, – і, як заўсёды, грыз вялую морквіну. Вечна галодны! Галодны і ні на што не годны, кхі-кхі-кхі! А калі ён што-небудзь грызе, то нічога і нікога не бачыць. А Вавёрка, кхі-кхі-кхі! Вавёрка на сасне перабірала леташнія шышкі. Хоць якія там шышкі – адны пустышкі! Адна шышка ўпала і...

– Стукнула Зайцу па галаве, – хіхікнула Чыта.

– Як, ты ўжо ведаеш гэтую гісторыю? – здзівілася Сарока.

– Не, – хмыкнула Чыта, – але, каб шышка праляцела міма, ты цяпер не трашчала б на ўвесь лес.

– Але ж ты не ведаеш, што было далей! – усклікнула Сарока і зноў стала душыцца смехам.

– Бедны Заяц ад страху страціў прытомнасць альбо падавіўся вялай морквінай, – выказала здагадку Чыта.

– Не, – пакруціла галавой Сарока. – З перапуду ён кінуўся наўцёкі і наскочыў на Лісу. Тая таксама падумала немаведама што і шуснула проста ў хмызняк. Быў у Лісы капялюш – ці то брат падарыў, ці то муж. А стала анучка з дзіркаю.

– І што далей? – нецярпліва спытала Чыта.

- А што далей? – не зразумела Сарока. – Нічога далей.
- Як? Хіба Ліса не збіраецца судзіцца з Зайцам?
- Судзіцца? Яна што, з глузду з'ехала? Пры сустрэчы дасць касому ў карак, вось і ўвесь суд!
- Задавальнення на адну хвіліну, – чмыкнула Чыта. З гэтага здарэння можна мець большую выгоду.

Бачыў хто-небудзь, як усё было?

– Усе бачылі – і я, і Бусел, і Зубр.

– Кліч усіх сюды! – загадала Чыта. – Вінаватых, пацярпелых, сведкаў – усіх сюды. Я навучу вас, як трэба судзіцца.

Праз паўгадзіны каля доміка Чыты сабраліся жыхары пушчы. Апошнім прыйшоў Зубр. Ён усеўся крыху наводдаль і, паправіўшы акуляры, разгарнуў газету, абыякавы да ўсяго, што адбывалася навокал.

– Ну, што ж, – урачыста прамовіла Чыта, – усе сабраліся. Можна пачынаць пасяджэнне суда.

Пацярпелая, – звярнулася яна да Лісы, – раскажыце, як усё было.

Ліса дастала з сумачкі люстэрка і памаду, акуратна падмалявала вусны і нарэшце сказала:

– Ах, у нашай пушчы стала зусім немагчыма жыць. Да чаго дайшло: зайцы з ног збіваюць! Хутка зусім на галаву сядуць! Вось, палюбуйцеся!

Яна дастала з сумачкі парваны капялюшык і паказала прысутным.

– Я яго не рваў! – абурываўся Заяц.

– Калі Заяц наскочыў на мяне, – патлумачыла Ліса, – я, вядома, спалохалася, бо не разгледзела яго, і кінулася ў хмызняк. Мой капялюшык зачэпіўся за сухую галінку – і вось...

Ліса зноў прадэманстравала прысутным парваны капялюшык.

– Сведкі, вы пацвярджаеце, што ўсё так і было? – звярнулася Чыта да Сарокі, Бусла і Зубра.

– Пацвярджаем, пацвярджаем, усё бачылі, усё знаём, – за ўсіх адказала Сарока. Бусел кіўнуў галавой, а Зубр нават не адарваўся ад газеты.

– О'кэй, суду ўсё зразумела, – заявіла Чыта. – Заяц павінен заплаціць Лісе за капялюшык. Заплаціць... заплаціць... Дай сюды яго, – загадала яна Лісе. – Я хачу вызначыць, колькі ён можа каштаваць.

Узяўшы капялюшык, Чыта пакруціла яго ў руках і прамармытала пад нос:

– Так, халтурная работка. Парыжам тут і не пахне. Я такі нават поначы, калі ніхто не бачыць, не стала б насіць. Я думаю, – звярнулася яна да прысутных, – цана гэтаму капялюшыку пяць долараў, якія Заяц і павінен аддаць Лісе.

– У мяне няма ніякіх долараў, – запінаючыся, прабубніў Заяц. – Я нават не ведаю, што гэта такое. Можа, яны растуць немаведама дзе. А калі яшчэ і на дрэве, то...

– Долары – гэта грошы, – перабіла Заяца Чыта. – І я магу табе іх пазычыць. Пасля вернеш.

– Як жа я іх вярну, калі мушу аддаць Лісе? – падумаўшы, спытаў Заяц.

– Гэта я бяру на сябе, – паабяцала Малпачка і патлумачыла: – Ліса таксама не святая. Сёння ты перад ёй правініўся, заўтра яна перад табой. Вы ж суседзі, а паміж суседзямі чаго не бывае. Вось мы тады і асудзім яе на пяць долараў. Яна аддасць іх табе, а ты вернеш мне!

Чыта збегала ў свой домік і вярнулася з пяцідоларавай паперкай.

– На, – працягнула Заяцу, – і аддай Лісе.

Ліса доўга разглядала паперку.

– А што мне з ёю рабіць? – нарэшце спытала яна ў Малпачка

– Як што? За такія грошы ты можаш купіць новы капялюшык.

– Які ж дурань аддасць мне за паперку новы капялюшык? – з сумненнем прамовіла Ліса.

– Цямрэча! – пакруціла галавой Чыта. – Вось трапіш у Амерыку, там без такіх паперак і кроку не зробіш!

Ліса недаверліва пакасілася на Чыту і ўсё ж схавала грошы ў сумачку.

– А цяпер, – задаволена сказала Малпачка, – паслухаем пацярпелага Заяца, на якога звалілася Вавёрчына шышка.

– Ну... ну... – пачаў Заяц, але ніяк не мог знайсці патрэбныя словы. – Ну...

– Што ты ўсё "нукаеш"! – з'едліва сказала Чыта. – Шышка на цябе падала?

– Падала, – нясмела адказаў Заяц.

– А што скажучь сведкі? – паглядзела Чыта на Сароку, Бусла і Зубра.

– Усё так і было, так і было, – зноў усіх апярэдзіла Сарока. – Заяца як ветрам змяло!

– О'кэй, а што скажа Вавёрка ў свае апраўданне? – пацікавілася Чыта.

– Я расклала шышкі на парозе, – пачала тлумачыць Вавёрка, – а тут падняўся вецер. Дрэва захісталася, і адна шышка упала на зямлю... Я хацела сказаць, "на Заяца", – тут жа паправіла сябе Вавёрка і дадала: – Гэта праўда.

– Праўда, праўда! – насмешліва пацвердзіла Сарока. – Яна ніколі не махлюе – дзе трэба і дзе не трэба! Такая ўрадзілася.

– Атрымліваецца, усяму прычынай быў вецер, – пасля кароткай паўзы прамовіла Чыта. – Але вецер можа дзьмуць, калі яму ўздумаецца. Яму нельга забараніць сціхнуць. Значыць... Значыць, вінаваты Заяц!

– Заяц? Як Заяц? Чаму Заяц? – затрашчала Сарока.

– Хіба можна быць вінаватым у тым, што на цябе падаюць шышкі? – заступіўся за касога Бусел.

Нават Зубр адарваўся ад газеты і пакруціў галавой:

– Ну, гэта ўжо занадта!

– Ціха! Ціха! – узняла рукі Малпачка. Яна дачакалася, пакуль усе супакояцца, і прадоўжыла: – О'кэй. Па-вашаму, атрымліваецца, калі, напрыклад, Зубр зачэпіцца за які корч і ўпадзе, вінаватым будзе хто заўгодна, толькі не ён сам? Ці, можа, калі Вавёрка намокне пад дажджом, бо не захоча хавацца ў дупле, вінаватым будзе дождж, а не Вавёрка? Ну і парадачкі ў вас!

– Я, вядома, чуў, быццам амерыканскія законы вельмі добрыя, але караць Зайца за тое, што на яго упала шышка... Гэта, па-мойму, несправядліва, – задумліва заўважыў Бусел.

– А хто сказаў, што яго трэба караць? – спытала Чыта. – Я хіба гаварыла, што яго трэба караць? Ён сам сябе пакараў, калі шышка... Куды табе трапіла шышка? – звярнулася яна да Зайца.

– У галаву, – буркнуў той.

– Калі яна бацнула яму па галаве і, можа, нават набіла шышку... Хм, пахвальна: шышка набіла шышку – цікава атрымліваецца. Ну, вось, – прадоўжыла яна пасля паўзы, – кожны атрымаў па справядлівасці. Значыць, на гэтым суд можна завяршыць.

Жыхары пушчы пачалі разыходзіцца. Ліса падышла да Зайца, яе прыжмураныя вочы блішчэлі ад злосці.

– Можа, паперка, якую ты мне даў, і добрая плата за капялюшык, – сказала Ліса, – але я не задаволюся, пакуль не трэсну табе па карку.

І не чакаючы, пакуль Заяц скеміць, як ратавацца, стукнула яго так, што касы аж перакуліўся.

– Стойце! – закрычала Чыта. – Усе вярніцеся на свае месцы! Толькі што на вашых вачах Ліса пакрыўдзіла Зайца. Яна павінна быць пакарана, і не менш, чым на пяць долараў. Пасяджэнне суда працягваецца!

Ліса палезла ў сумачку і дастала пяцідоларавую купюру. Па яе вачах было відаць, што ёй не вельмі шкада развітвацца з гэтай паперкай і што яна зусім не раскайваецца за свой учынак.

ЯК ЗАЯЦ ХАЦЕЎ НАВУЧЫЦЦА ЧЫТАЦЬ

Аднойчы раніцай Заяц прыйшоў да Малпачкі і з парога папрасіў:

– Чыта, навучы мяне чытаць!

– Цябе? Чытаць? – здзівілася Малпачка. – А навошта? Можа, ты атрымаў ліст ад далёкага сваяка і хочаш ведаць, што ён піша? Думаеш, раптам сваяк адклаў для цябе кругленькую суму, я адгадала?

– Ніякага ліста я не атрымаў, – паціснуў плячыма Заяц.

– А што тады?

– Я хачу навучыцца проста так, на ўсялякі выпадак. А то Зубр умее, Бусел умее, нават Вавёрка нешта пэкае пад нос, а я... Чым я горшы за яе?

– Хм, пахвальна, – сказала Чыта. – Але навучыцца чытаць вельмі няпроста. І на гэта патрэбна шмат часу.

– А я сёння якраз нічым не заняты, – паведаміў Заяц. – Магу вучыцца хоць да вечара.

– Хоць да вечара! – перадражніла Чыта. – Нават я вучылася чытаць два месяцы! Месяц па-англійску і месяц па-беларуску, дзякуючы майму гаспадару, які выпісваў беларускія газеты. А табе давядзецца папыхцець не менш, чым чатыры месяцы.

– Чатыры месяцы! – усклікнуў Заяц. – У мяне не будзе столькі вольнага часу. Вось каб зімою, тады іншая справа. А цяпер ніяк не атрымаецца. Спачатку трэба дасеяць агарод, пасля давядзецца яго палоць, пасля... Паслухай, а калі я буду вельмі-вельмі старацца, я здолею навучыцца чытаць за месяц?

– Ніколі! – упэўнена прамовіла Чыта.

– Ну... ну, а за два?

– Не думаю, – ухмыльнулася Малпачка.

– Няўжо так складана навучыцца чытаць?

– Вядома, складана. Спачатку трэба вывучыць усе літары.

– А я ўжо ведаю ўсе літары! Аднойчы Вавёрка малявала іх на пяску, і я запамніў. Толькі, – уздыхнуў Заяц, – мне ніяк не ўдаецца скласці з іх хоць адно слова.

– Ты ведаеш усе літары? – здзівілася Чыта.

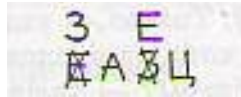
– Ведаю, – з гонарам паўтарыў Заяц. – Я ведаю літару "а", літару "э", літару "у", літару "о"... І яшчэ некалькі, толькі я забыўся, як яны называюцца. Усяго дзесяць, не менш.

– Дзесяць? Усяго дзесяць? – перапытала Чыта. – Але ж літар значна больш!

– Праўда? – у голасе Зайца адчуваўся недавер. – А навошта іх так многа? Хіба дзесяці недастаткова?

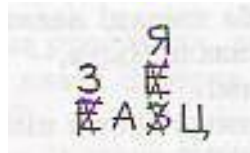
– Вядома, не, – сказала Чыта, – таму што розныя словы пішуцца рознымі літарамі.

– А хіба нельга розныя словы пісаць аднымі і тымі літарамі? – задумліва спытаў Заяц.
– Не, з адных і тых жа літар атрымліваюцца адны і тыя ж словы, – цярпліва патлумачыла Чыта.
– Шкада, – уздыхнуў Заяц. – Слоў так многа! Значыць, і літар павінна быць... О, мне іх нізавошта не запомніць!
– Я ж гаварыла, – хмыкнула Чыта, – навучыцца чытаць вельмі няпроста. Нават я...
– А мне так хацелася навучыцца чытаць, – не слухаючы Малпачку, жаласна сказаў Заяц. – Хаця б якое-небудзь адно слова.
– Ну, навучыцца чытаць адно слова не праблема, – абнадзеіла касога Чыта. – Для гэтага нават не трэба ведаць усе літары.
– Праўда? – узрадаваўся Заяц. – Тады навучы мяне чытаць якое-небудзь слова!
Малпачка падышла да стала, узяла аловак і чысты аркуш паперы, крыху падумала і напісала:
ЕАЗЦ
Нешта ёй у гэтым слове не спадабалася. Яна яшчэ падумала, затым закрэсліла дзве літары, а над імі напісала іншыя. Атрымалася так:



Цяпер, як быццам, усё было правільна, але слова не хацела чытацца так, як яно гучала, калі Малпачка клікала ім касога.

Чыта вырашыла яшчэ падумаць. Нарэшце зноў закрэсліла адну літару, а замест яе напісала іншую. Такім чынам, у яе атрымалася:



Ну, вось, – яна працягнула паперу Заяцу, – цяпер ты можаш запомніць, як пішацца слова "Заяц", і чытаць яго, колькі захочаш.

Заяц узяў паперу, паглядзеў на Чыціна пісанне і ўсклікнуў ці то здзіўлена, ці то захоплена:

– Якім вялікім словам я пішуся! Цэлая гара літар атрымалася!

І па дарозе дадому ён увесь час глядзеў на лісток з літарамі – яму хацелася хутчэй запомніць, як пішацца слова "Заяц".

ЯК ПРАВОДЗІЛІ ТЭЛЕФОН

Чыта любіла прыбіраць у сваім доміку. Часам яна знарок растрыбушвала шафу або куфэрак, раскідала ўсё па падлозе, каб праз некалькі хвілін, охаючы, што ў яе такі беспарадак, пачаць раскладаць рэчы назад па сваіх месцах.

Аднойчы яна з той жа мэтай вывернула на сярэдзіну пакойчыка шуфлядкі стала і сярод рэчаў убачыла радыётэлефон. У Амерыцы Чыта любіла званіць сваёй сяброўцы малпачцы, якая жыла па суседстве – праўда, не ва ўласным доміку, а ў доме свайго гаспадара, таму, зразумела, яна вельмі зайздросціла Чыце.

Ах, дзе цяпер яе амерыканская сяброўка? Што яна робіць? Можа, купаецца ў ванне? А можа, глядзіць тэлевізар?

Чыта хуценька набрала нумар яе тэлефона. Пасля некалькіх доўгіх гудкоў у трубку пачулася:

– Алё!

Голас быў незнаёмы, мужчынскі і не вельмі задаволены. "Цікава, – падумала Чыта, – адкуль у маім тэлефоне мог узяцца такі голас?"

– Хто гэта? – спытала яна.

– Крыванос, брыгадзір, – адказала трубка.

– А што вы там робіце, Крыванос-брыгадзір? – пацікавілася Чыта.

Яна хацела дадаць "у кватэры маёй сяброўкі", але тут успомніла, што ў гаспадара яе суседкі быў крывы нос – можа, якраз ён падняў трубку?

– Раманаўна, вы? – насцярожылася трубка. – Прабачце, не прызнаў. Дык гэта... сяджу вось, чакаю, пакуль запчасткі падвезуць... Раманаўна, – раптам узмалілася трубка, – перадайце Платонавічу: трактары стаяць, другі дзень не могуць у поле выйсці. Абяцаў эказапчасткі!

Пачуўшы пра трактары, Малпачка так раззлавалася, што забылася пра ўсё на свеце. Злосць на тэлевізар, якая з кожным днём расла ў яе душы, нарэшце выплюхнулася наверх:

– Ніякіх трактароў! Колькі можна: раніцай трактары, вечарам трактары! Адзін і той жа серыял! Не ўмеецце самі рабіць, едзьце ў Мексіку, павучыцеся! Там гэтага добра хапае!

– У Мексіку? – запінаючыся, разгублена перапытала трубка. – Дык я ж... Але хто ж мяне... А, праўда, можна, Раманаўна?

– Праўда, праўда. Ідзіце і пакуйце чамаданы, – загадала Чыта і адключыла радыётэлефон.

– Дзіўна, – прамармытала яна, – званіла сяброўцы, а трапіла на кінастудыю.

Малпачка сабрала раскіданыя рэчы і падзякавала самой сабе за працу.

Цяпер можна і адпачыць. Малпачка пакруціла ў руках радыётэлефон. Добра было б перакінуцца з кім-небудзь словам. Але яна ведала толькі адзін нумар, на які цяпер адзываўся брыгадзір па прозвішчы Крыванос.

"Да таго ж, – падумала Малпачка, – ён ужо, відаць, вылецеў у Мексіку".

Ні ў каго з жыхароў пушчы тэлефона не было – як яны абыходзіліся без яго, Чыта нават не магла ўявіць сабе.

І тут ёй у галаву прыйшла цудоўная ідэя, якая прэтэндавала на тое, каб узрушыць увесь навуковы свет. Малпачка палезла ў куфэрак – у ім яна трымала рэчы, што трапілі да яе выпадкова і з якімі яна пакуль не ведала, што рабіць, – і дастала стары тэлефонны апарат з патрэсканай трубкай. Шмат гадоў ён спраўна служыў Малпачкінаму гаспадару, але, як вядома, некаторыя тэлефоны маюць звычку вырывацца з рук і падаць на падлогу, што ўрэшце здарылася і з гэтым апаратам, сведчаннем чаму і была патрэсканая трубка.

Гаспадар купіў новы тэлефон, а Чыта – так, на ўсялякі выпадак, – стары зацягнула да сябе ў домік і паклала ў куфэрак, дзе ўжо ляжалі шчарбатыя сподкі, кубкі, зламаныя аўтаручкі, туюфель без каблук на правую нагу і шмат яшчэ чаго, на першы погляд, непатрэбнага, але, як гэты тэлефонны апарат з патрэсканай трубкай, гатовага спатрэбіцца ў любы момант.

Хутка, скліканыя Сарокай, каля доміка Чыты сабраліся жыхары пушчы.

Малпачка паказала ім тэлефонны апарат з патрэсканай трубкай і патлумачыла яго прызначэнне.

– Цяпер, – урачыста закончыла яна, – калі мне захочацца пагаварыць з кім-небудзь з вас, або каму-небудзь з вас са мной, не абавязкова трэба будзе перціся праз увесь лес, а можна проста зняць трубку і сказаць: "Алё!"

Наступіла доўгая паўза.

Нарэшце цішыню парушыў Зубр.

– Я, вядома, чытаў пра такія дзіва-апараты, – разважлівым голасам сказаў ён. – Рэч вельмі цікавая і, можа, нават карысная. Але, як я зразумеў, іх у цябе ўсяго два. Адзін ты пакінеш у сябе, а ў каго будзе стаяць другі? Нас жа многа, – нагадаў ён.

– О'кэй, – сказала Чыта, – я лічу, другі тэлефон павінен стаяць у самага паважанага і разумнага сярод вас...

Жыхары пушчы пераглянуліся паміж сабой.

– У Зубра, – закончыла Малпачка.

Зубр збянтэжана апусціў вочы.

– А калі ты, напрыклад, захочаш пазваніць мне? – нерашуча звярнуўся да Чыты Заяц.

– Тады Зубр цябе пакліча да тэлефона, – не задумваючыся, адказала Малпачка.

– Ды дзе ж я знайду яго? – нахмурыўся Зубр. – Ён жа носіцца як угарэлы па пушчы! За ім не ўгонішся!

– А праўда! Гэта ідэя! – усклікнула Чыта. – Тэлефон трэба паставіць у Зайца. Сярод вас ён самы хуткі.

– Самы хуткі, ды не помніць нічагуткі! – закрычала Сарока. – Ён жа, пакуль знойдзе каго, забудзецца, чаго шукаў! Мне трэба паставіць тэлефон! Я ведаю ўсе навіны, і са мной будзе цікавей, чым з кім, балбатаць.

– Ведаеш, ведаеш, ды больш на хаду прыдумляеш, – заўважыла Вавёрка.

– А ты, а ты!.. – надзьмулася Сарока. – Ты зусім... таго... калі... заўсёды...

– Сціхніце! – цыкнуў Зубр. – Я думаю так: усім нам хочацца мець дома тэлефон. Але ён адзін, а нас вунь колькі.

– Як дзірак у рэшаце, – буркнула Сарока.

– Таму, – прадоўжыў Зубр, – мне здаецца, тэлефон трэба паставіць на паляне. Мы ўсе, апроч, вядома, Чыты, жывём недалёка ад паляны. І калі тэлефон зазвоніць, кожны з нас, калі будзе дома, зможа пачуць яго. А самае галоўнае, я думаю, тэлефон дапаможа нам часцей збірацца ўсім разам. А то жывём у адным лесе, можна сказаць, побач, а бачымся гады ў рады. Быццам нам і пагаварыць няма пра што.

– Але... але калі мы будзем пастаянна сустракацца ўсе разам, кожны і без мяне будзе ведаць усе навіны, – прамармытала сабе пад нос Сарока. – Усе будуць пераказваць адзін аднаму, што калі дзе зрабілася. Для чаго ж тады я? Хто мяне тады пачастуе за навіну, калі я не першая пра яе раскажу?..

Сарока яшчэ больш надзьмулася і пачала нервова хадзіць вакол лясной кампаніі.

– Пахвальна, пахвальна, – тым часам адобрыла прапанову Зубра Малпачка.

– А мы зможам пазваніць у Амерыку? – з надзеяй у голасе спытаў Бусел.

– А ў цябе там ёсць знаёмыя? – здзівілася Чыта.

– Не, – уздыхнуў Бусел, – але я якраз і хацеў бы з кім-небудзь пазнаёміцца.

– Для таго, каб каму-небудзь пазваніць, трэба ведаць нумар яго тэлефона, – сказала Чыта з выглядам знаўцы. – А ты ведаеш хоць адзін нумар тэлефона?

– Не, – зноў уздыхнуў Бусел.

– Пачакайце, пры чым тут Амерыка! – умяшаўся Зубр. – Хіба нам не будзе пра што паміж сабой пагаварыць?!

– Правільна, – падхапіла Ліса. – Давайце ж хутчэй што-небудзь рабіць!

Чыта крыху падумала і рашуча заявіла:

– Спачатку трэба выбраць для тэлефона прыдатнае месца.

І ўсе лясныя жыхары рушылі да паляны, пра якую гаварыў Зубр.

– Так, – задаволена прамовіла Малпачка, як толькі яны апынуліся на паляне, – тут нават можна ў баскетбол гуляць! Калі-небудзь я абавязкова навучу вас гуляць у баскетбол. А вось тэлефон... Дзе мы паставім тэлефон, каб яго можна было здалёк бачыць і каб на яго выпадкова хто-небудзь не наступіў? Пры гэтых словах Малпачка пакасілася на Зубра.

– На дрэве! – усклікнула Сарока. – Трэба павесіць тэлефон на дрэве! Тады на яго ніхто не наступіць.

– І не дастане, – прабубніў Зубр. – Ва ўсялякім разе, што да мяне, то я яшчэ не навучыўся лазіць па дрэвах.

– І я, – сказаў Заяц.

– І ў мяне ад вышыні галава кружыцца, – уздыхнула Ліса.

– Вось! – Малпачка паказала рукой на невысокі бярозавы пень пасярод паляны. – Вось дзе будзе стаяць тэлефон!

Яна падышла да пня і паставіла на яго тэлефон.

– Ну як? – Чыта абвяла ўсіх пераможным позіткам.

– Добра, – сказала Вавёрка. – І здалёк відаць, і ніхто не наступіць.

– Цяпер, – заявіла Малпачка, – пойдзем назад. Ёсць адна рэч, без якой па гэтым тэлефоне размаўляць немагчыма.

І лясныя жыхары ўслед за Чытай накіраваліся ў зваротны шлях.

Малпачка зайшла ў свой домік і праз хвіліну вярнулася са скруткам тонкага дроту, які неабачліва пакінулі без нагляду рабочыя, што некалькі гадоў таму каля дома яе гаспадара пракладалі падземны кабель.

– Вось, – патлумачыла Чыта, паказваючы скрутак сябрам, – канцы дроту мы злучым з тэлефонамі, і можна будзе званіць, колькі захочацца.

Па праўдзе кажучы, Малпачка сама не зусім разумела, чаму адны тэлефоны трэба злучаць дротам, іншыя не. Праўда, некалі гэта доўга і цяжкі тлумачыў яе гаспадар свайму сыну, але адкуль той мог дацяміць, калі да Чыты – самай разумнай малпачкі ў свеце, – якая сядзела тады побач, і то нічога не дайшло.

Аднак жыхары пушчы кожнае слова Чыты прымалі на веру – у яе дасведчанасці ніхто не сумняваўся.

– А цяпер, – сказала Малпачка, – давайце расцягнем дрот ад майго дома да паляны.

Адзін канец дроту яна прывязала да ручкі дзвярэй, а скрутак працягнула Зубру.

– Пайшлі, – скамандавала Малпачка, і ўсе зноў рушылі следам за ёй.

Але яны паспелі адолець толькі крыху больш за палову шляху, як дрот скончыўся.

– Та-а-ак, – пачухала за вухам Чыта, – што будзем рабіць? Дроту не хапае!

– Што будзем рабіць, што будзем рабіць! – забалабоніла Сарока. – Жыць, як жылі. І без тэлефона нам хапае звона!

– А можа, пашукаць карацейшы шлях? – прапанавала Малпачка.

І жыхары пушчы зноў вярнуліся да доміка Чыты. Але ў які бок яны ні ішлі, дроту ўсё роўна не хапала. Тым часам пачало змяркацца, і ўсе адчулі, як яны стаміліся.

– Я больш не магу, – заявіў Заяц.

Чыта абвяла ўсіх задумлівым позіткам і прамовіла:

– А што, калі нам тэлефон паставіць бліжэй да майго дому?

– Але бліжэй няма паляны, – сказаў Зубр.

– І пянька, – дадала Вавёрка.

– Калі тэлефон паставіць бліжэй да твайго дому, тады я са свайго дому не пачую, як ён будзе званіць, – заўважыла Ліса.

– І я, – падаў голас Бусел.

– Я ж кажу: нашто нам тэлефон – ад яго адзін звон, – залапатала Сарока.

– А што, калі нам пашукаць дзе-небудзь кавалак дроту? – прапанавалі Зубр.

– Дзе ж мы яго пачынаем? – запярэчыў Заяц. – Ды я і так ледзьве ногі цягаю!

– Правільна, – сказала Чыта, – дрот гэта – такая рэч, якая валяецца, дзе заўгодна. Толькі шукаць яго мы пачнём не сёння, а заўтра раніцай.

Усе падтрымалі Малпачку і разышліся па дамах. Ноч завесіла неба чорнымі дзіравымі занавескамі. Стомленыя за дзень жыхары пушчы хутчэй забраліся ў свае пасцелі, пакуль нецяярплівыя сны не пайшлі да каго-небудзь іншага.

Толькі Сарока не думала класціся. А калі наступіла поўнач, паднялася з гнязда і паляцела на паляну. Сарока апусцілася на пень і, насцярожана паглядзеўшы па баках, пачала са злосцю дзяўбіці тэлефон.

Невядома, ці прадугледжвалі такое абыходжанне з апаратам майстры, якія яго рабілі, але пластмаса лёгка вытрымлівала ўсе Сарочыны ўдары. Праўда, і Сарока аказалася не з тых, хто легка пасуе перад цяжкасцямі. Яна ўхапілася дзюбай за шнур, які злучаў трубку тэлефона са скрынкай, паднялася высока ў паветра і разявіла рот. Тэлефон паляцеў уніз і стукнуўся аб пень. Трэшчыча на трубцы зрабілася яшчэ большай. Сарока зноў апусцілася на пень, зноў узяла ў дзюбу шнур і паднялася над дрэвамі...

Раніцай Чыта яшчэ спала, калі яе сваім трэскам разбудзіла Сарока.

– Што нарабілася! Што адбывалася, пакуль нам добра спалася! – закрычала Сарока, як толькі Малпачка выйшла на ганак. – Нехта ўночы раструшчыў наш тэлефон!

Праз паўгадзіны на паляне сабраліся жыхары пушчы. Тэлефон ляжаў на пні – разбіты так, што, відаць, і самыя лепшыя майстры не ўзяліся б яго рамантаваць.

– Хто-небудзь можа мне растлумачыць, чаму ён паламаны, хоць учора мы пакінулі яго цэлым? – спытала Малпачка, не адводзячы позірку ад тэлефона.

– Я думаю, на яго нехта наступіў. Нехта вялікі і... і падобны на Зубра, – паспешна сказала Сарока.

– Чаму на мяне? – здзівіўся Зубр.

– Таму што ты адзін сярод нас вялікі.

– Значыць, па-твойму, я на яго наступіў?

– Хіба я гэта гаварыла? – ухмыльнулася Сарока. – Але калі б на яго наступіла я, ці Заяц, ці Вавёрка, ці Ліса, ці Бусел, або Малпачка, ён не быў бы раструшчаны.

– Ды чаго ж я папёрся б сярод ночы на паляну?! – раззлаваўся Зубр. – Што ты плячеш!

– Я не пляту, я разважаю, – спакойна сказала Сарока.

– А можа, ты лунацік? – звярнулася да Зубра Малпачка.

– Хто? Хто? – разгубіўся Зубр.

– Лунацік, – паўтарыла Чыта і патлумачыла: – Той, хто ходзіць у сне, а калі працнецца, нічога не помніць.

– Вось і не. Я заўсёды помню, куды хаджу, – запярэчыў Зубр.

– Ну, табе так толькі здаецца, – уздыхнула Чыта. – Хоць якая цяпер розніца – з тэлефона ўсё роўна ўжо не пазвоніш.

– Такой бяды! – затрашчала Сарока. – Вы забыліся пра мяне! Чым я горшая за ваш тэлефон? Клопату менш, і той жа звон! Хочаце каму-небудзь што-небудзь перадаць – скажыце мне. А я ўжо, не сумнявайцеся, раззваню па ўсім лесе!..

ДЗЕНЬ НАРАДЖЭННЯ ЗАЙЦА

Аднойчы Заяц паволі клэпаў па лесе, задумліва пазіраючы сабе пад ногі. Выгляд у яго быў пануры, і Вавёрка, якая сядзела на парозе свайго дупла, заўважыла гэта здалёк. Яна хуценька спусцілася на дол.

– І далёка ты выбраўся?

Заяц спыніўся і моўчкі паціснуў плячыма.

– Нейкі ты сумны. Што-небудзь здарылася?

– Скажы, Вавёрка, у цябе бывае дзень нараджэння? – пачухаўшы патыліцу, спытаў Заяц.

– Вядома. Я тады пяку салодкія пірагі з арэхамі і вару малінавы кампот.

– А ў мяне вось не бывае. Я ведаю, што, раз я некалі нарадзіўся, ён павінен быць, але не ведаю, у які дзень. Можа, у пятніцу, а можа, у сераду. Можа, у ліпені, а можа, у жніўні. А мо і зусім у студзені. Лепш, вядома, у ліпені. Папраўдзе, дзень нараджэння не вельмі мне і патрэбны, але часам хочацца ведаць, ці многа пражыў.

– А ты хіба не ведаеш, колькі табе гадоў? – здзівілася Вавёрка.

– Не, – уздыхнуў Заяц. – Можа, пяць, а можа, сто. Самае крыўднае, калі мой дзень нараджэння сёння. Ён прыйшоў, а я нават не здагадваюся пра гэта.

– Мне здаецца, – крыху падумаўшы, сказала Вавёрка, – дзень нараджэння можна спраўляць у любы дзень.

– У любы? – недаверліва перапытаў Заяц.

– У любы, – паўтарыла Вавёрка. – Ва ўсялякім разе, я дакладна помню, што летась свой дзень нараджэння спраўляла ў нядзелю, а пазалетась у суботу. Галоўнае, святкаваць пажадана не часцей і не радзей аднаго разу ў год, каб не зблытацца, колькі табе споўнілася.

– Ты хочаш сказаць, я свой магу спраўляць хоць сёння?
– Ну, не ведаю... – задумліва прамовіла Вавёрка. – Разумееш, калі прыходзіць дзень нараджэння, ты сябе адчуваеш незвычайна.
– А незвычайна гэта як?
– Ну, не так, як у іншыя дні. Па-святочнаму. Ты ўсяму радуешся, быццам першы раз бачыш. І ўсё здаецца такім... такім прыгожым, добрым... такім...
– Пачакай, пачакай, – перабіў Заяц. – Здаецца, я пачынаю адчуваць сябе незвычайна! Нядаўна яшчэ не адчуваў, а цяпер адчуваю. Відаць, мой дзень нараджэння толькі-толькі наступіў.
– Тады віншую! – сказала Вавёрка. – Віншую цябе з днём нараджэння і жадаю... жадаю шчасця і доўгіх гадоў жыцця! – урачыста закончыла яна.
– Дзякую! – расхваляваўся Заяц. – Усё ж здорава, калі ў цябе ёсць дзень нараджэння!
Праз некалькі хвілін ён ужо стаяў пад бярозай, на галінцы якой гайдалася Сарока.
– Віншую цябе, Заяц, з днём нараджэння! – крыкнула зверху Сарока. – А я гляджу і думаю: сёння Заяц нейкі незвычайны. Нейкі...
– Ты, сапраўды, заўважыла? – радасна ўсклікнуў Заяц. – Значыць, я не памыліўся?
– Ну, табе лепш ведаць, памыліўся ці не, – развяла крыламі Сарока.
– А ты нічога не хочаш мне пажадаць? – з нецярпеннем спытаў Заяц.
– Ну, што ж, я жадаю табе... жадаю шчасця і... пражыць яшчэ многа-многа доўгіх гадоў.
– А ты не магла б пажадаць чаго-небудзь іншага? – папрасіў Заяц.
– Хіба табе не спадабалася мае пажаданне? – пакрыўдзілася Сарока.
– Спадабалася, але шчасця і многа-многа доўгіх гадоў мне толькі што пажадала Вавёрка.
– Хм, прабач, я не ведала. Тады я жадаю табе ніколі не хварэць.
– Дзякуй, тваё пажаданне якраз дарэчы, а то ўвесну я заўсёды прастуджваюся, – задаволена сказаў Заяц.
Зубр пажадаў Заяцу набрацца розуму столькі, колькі памесціцца ў яго галаве.
– А гэта многа? – пацікавіўся Заяц.
– Вядома, многа, – кіўнуў Зубр. – Пра столькі розуму можна толькі марыць.
– І ўсё ткі шкада, што мая галава меншая за тваю, – уздыхнуў Заяц. – Тады б у ёй магло памясціцца яшчэ больш розуму.
Ліса пажадала Заяцу сабраць сёлета вялікі ўраджай морквы і капусты, на што Заяц заўважыў:
– Тады, калі ласка, заадно пажадай, каб морква была сакавітая, а не сухая, як летась, а капусту не патачылі вусені.
Бусел, якога Заяц доўга расшукваў па лесе, чамусьці адразу пачаў гаварыць пра свой дзень нараджэння.
– Я таксама буду хутка спраўляць. А ўяві сабе, каб я нарадзіўся зімой, што было б?
Заяц не ўявіў – сёння яму было ўсё роўна, калі нарадзіўся Бусел.
– Мне ж тады ўсе свае дні нараджэння давялося б сустракаць за мяжой, у Афрыцы.
Заяц ніколі не быў у Афрыцы, таму не ведаў, добра гэта ці кепска – тое, пра што гаворыць Бусел.
– Ну і ну, – на ўсялякі выпадак сказаў ён тонам, які можна было зразумець як заўгодна, і тут жа спытаў:
– А ты мне нічога не пажадаеш?
– Ну, чаму ж? Я жадаю табе новых сяброў! – узнёсла прамовіў Бусел.
– А... а дзе я іх вазьму? – задумаўся Заяц.
– Ну, не ведаю, – разгубіўся Бусел. – Можа, ты іх калі-небудзь сустрэнеш... Нечакана. Як Малпачку.
– Дарэчы, Малпачка мне яшчэ нічога не жадала, – успомніў Заяц. – Толькі... – зноў задумаўся ён. – Разумееш, калі я сустрэну новага сябра, які аб'явіцца ў нашым лесе, ён жа стане таксама і сябрам і для ўсіх вас!
– Ну і што? – спытаў Бусел.
– Але ж сёння мой дзень нараджэння, і ты павінен жадаць мне, а не Вавёрцы, Зубру ці... ці сабе.
– Добра, я прыдумаю што-небудзь іншае, – уздыхнуў Бусел.
– Не трэба, – махнуў рукой Заяц. – Што мне, хіба шкала – хай мае сябры будуць і вашымі сябрамі! Апошняй, каго наведваў імяніннік, была Малпачка.
– І колькі табе стукнула? – адразу дзелавіта пацікавілася Чыта.
– Не ведаю, – паціснуў плячыма Заяц, – у мяне сёння першы раз дзень нараджэння.
– Значыць, табе споўніўся год, – без ценю сумнення ў голасе сказала Чыта. – Усё вельмі проста. І ў гэты слаўны для цябе дзень я жадаю табе, каб споўнілася ўсё, што ты сам сабе пажадаеш.
– Усё-ўсё? – перапытаў Заяц.
– Ну, вядома.
– Здорава! Колькі ж я цяпер магу сабе ўсяго нажадаць?!
– А яшчэ, – прадоўжыла Чыта, – у нашай краіне імянінніку разам з пажаданнямі прынята што-небудзь дарыць.

Яна палезла ў шуфляду стала і дастала цёмныя акулеры – іх у яе было некалькі.

– Вось, насі.

– Няўжо гэта мне? Сапраўдныя акулеры! – усклікнуў Заяц.

Раптам па яго твары прабегае цень лёгкага суму.

– Ты сказала, разам з пажаданнямі? Як шкада, што ні Вавёрка, ні Ліса, ні Зубр, ні Бусел, ні Сарока пра гэта не ведалі. Ну, нічога, на наступны свой дзень нараджэння я іх абавязкова папярэджу перад тым, як яны пачнуць мяне віншаваць.

ЯК У МАЛПАЧКІ З'ЯВІЎСЯ СВОЙ АГАРОД

Чыта выйшла з доміка і ўселася на ганку. Выраз твару ў яе быў не раўнуючы як у старажытнага матэматыка Піфагора, калі той абдумваў сваю славутую тэарэму. Але Чыта ніколі не чула ні пра Піфагора, ні пра яго тэарэму, таму нават і не здагадвалася, каго ў гэты момант нагадвала.

Калі б Чыта пасядзела так яшчэ з паўгадзіны, магчыма, і яна зрабіла б якое-небудзь вялікае адкрыццё, і яно праславіла б Малпачку на ўвесь свет, але тут прыляцела Сарока. Сарока тым больш не чула ні пра Піфагора, ні пра яго тэарэму. Відаць, таму і твар Малпачкі ёй здаўся не так разумным, як проста сумным.

– Ты чаго галаву павесіла? – затрашчала яна. – Усе радуюцца, што неба распагодзілася, што хутка лета, адна ты як нежывая.

Чыта ўзняла вочы на Сароку і спытала:

– У вашым лесе растуць бананы?

– Чаго няма, таго няма, хоць лета, хоць зіма, – адказала Сарока. – Клёны ёсць, дубы ёсць, сосны ёсць, елкі ёсць, – стала яна пералічваць, – а вось банаў няма.

– І апельсіны не растуць? – ужо без ніякай надзеі ў голасе спытала Чыта.

– Чаго няма, таго няма. Асіны ёсць, ясені ёсць, грабы ёсць, бярозы ёсць...

– Спрабавала я лісце ваших бяроз – ніякага смаку, – зморшчылася Малпачка.

– Вядома, бярозавай кашай сыты не будзеш, – пагадзілася Сарока. – А я гляджу, што ты зблажэлаўся. Трэба табе агарод свой пасадзіць, а то прападзеш. Зямлі тут хапае: бяры – не хачу...

– Агарод? Каб я цэлымі днямі, як Заяц, корпалася ў зямлі? Нізашто!

– Хм, прызнацца, я таксама ні разу не трымала ні матыкі, ні грабель. Але колькі мне, старой сароцы, трэба? Скарыначку хлеба на дзень, і ўвесь мой наедак. А калі да яе кубачак чаю – о, больш нічога і не пажадаю!

– Скарыначку хлеба! – усклікнула Чыта. – Калі я трапіла сюды, у мяне быў поўны халадзільнік банаў, апельсінаў, яек, арэхаў! А цяпер ён пусты, хоць сама ў яго залазь!

– Ну, арэхаў ты і ў нашым лесе можаш назбіраць, – разважліва сказала Сарока. – А вось каб заўсёды мець свежыя яйкі, трэба, як Ліса, курэй разводзіць, а іх зернем трэба карміць. А каб зернем карміць, трэба спачатку ячмень пасеяць. Значыць, без свайго агарод а ўсё роўна не абысціся.

– Толькі не гэта! – заматляла галавой Чыта. – З раніцы да вечара нешта садзі, сей, палівай, праполвай...

– І не кажы, – падхапіла Сарока. – Тут пакуль скарыначку хлеба знойдзеш, паўсвета аблётаеш, сем патоў сцячэ, а восьмы вочы залье. А колькі мне, старой сароцы...

– Паслухай, – перабіла Чыта, – а што, калі мне паспрабаваць мянцца з Зайцам ці Лісою?

– Чым? – спытала Сарока.

– Ну, я Лісе, напрыклад, магу даць што-небудзь са свайго гардэробу, Зайцу што-небудзь з мэблі, а яны мне ўзамен яйкі, яблыкі, моркву, капусту...

– Так можна зусім застацца без гардэробу і мэблі. А то і без сваіх харомаў, – мудра заўважыла Сарока. – Чым тады будзеш мянцца?

Чыта на гэта нічога не адказала, а яе твар зноў зрабіўся такі, як у Піфагора, калі той абдумваў сваю славутую тэарэму.

Вестка пра тое, што Чыта галадае, хутка разнеслася па ўсёй пушчы. У той жа дзень Зубр, Бусел, Заяц, Ліса, Вавёрка і Сарока сабраліся на палянцы, каб вырашыць, як дапамагчы Малпачцы.

– У мяне засталася крыху леташняй морквы, – сказаў Заяц. – Як-небудзь да новага ўраджаю датрываю.

– А ў мяне ёсць арэхі, – прызналася Вавёрка. – Я чула, яна любіць арэхі.

– А ў мяне куры нядаўна пачалі несціся, – паведаміла Ліса.

– У мяне быццам была скарыначка хлеба, – неахвотна прамовіла Сарока. – Не ведаю, праўда, дзе. Я сёння паўсюль яе шукала – ледзь крыло не зламала. Яна была такая маленькая, што не адразу і знойдзеш...

– Стойце, стойце, – перабіў Сароку Зубр. – Гэта не выйсце. Трэба думаць не толькі пра сённяшні, але і пра заўтрашні дзень.

– Правільна, – сказала Сарока. – Заўтра і ў нас саміх можа не быць і крошкі хлеба. Хто нам што дасць, хто нам дапаможа? Ва ўсялякім разе, не Чыта. У яе ў самой пустое карыта!

– Памаўчы! – раўнуў Зубр. – І пры чым тут карыта! Сама ты ніколі не прападзеш, бо нюхам чуеш, калі ў

каго на другім канцы пушчы што-небудзь варыцца, парыцца ці пячэцца, і не ўпусціш, каб не сцягнуць чаго.

– Калі ў вас нічога не будзе варыцца, парыцца і пячыся, то і мне не будзе чаго сцягваць, – пакрыўджана прабубніла сабе пад нос Сарока.

– Малпачцы трэба дапамагчы пасадзіць агарод, – прадоўжыў Зубр.

– Ха, агарод! – насмешліва фыркнула Сарока. – Ды яна, колькі жыве, палец аб палец не стукнула, такая няўдаліца. А тут цэлы агарод на яе галаву зваліцца! Ды ён праз тыдзень зарасце пустазеллем!

– Да працы прывыкнуць трэба, тады яна не будзе ў цяжар. Аднаму вялікую работу заўсёды нялегка пачынаць, а вось калі гуртам...

– Ведаю, ведаю, – перабіла яго Сарока, – гуртам усё рабіць лягчэй...

Чыта глядзела тэлевізар, калі ў дзверы пастукалі. Каля доміка яе чакалі Зубр, Бусел, Заяц, Вавёрка, Ліса і Сарока.

– Мы тут прынеслі табе гасцінцаў, – сказала Ліса і працягнула Малпачцы кошык, даверху напоўнены морквай, капустай, яйкамі і арэхамі.

– Гэта ўсё мне?! – здзівілася Чыта, асцярожна беручы кошык.

– Табе, табе, – кіўнуў Зубр. – Ты ў нас нядаўна, нашых харчоў яшчэ не каштавала. А раптам спадабаюцца?

– Яшчэ і пытаецца – дзіва што спадабаюцца! – прабубніла Сарока. – На дармаўшчыну столькі ўсяго перапала! З такімі запасамі я б цэлы год гора не знала!

Чыта выбрала ў кошыку самую вялікую морквіну і захрумстала ёю з такім апетытам, быццам ніколі не ела нічога смачнейшага.

– А мы тут паглядзелі, аказваецца, за тваім домікам можна зямлю пад агарод пусціць. Пад невялікі, праўда, але колькі табе адной трэба, – як бы між іншым сказаў Зубр.

– Мне? Агарод? Нізашто! – аплятаючы другую морквіну, запярэчыла Малпачка. – Ды я не ведаю, што на ім рабіць, ды я не ведаю, за які канец рыдлёўку трымаць, ды яе ў мяне і не было ніколі.

– А я вось якраз захапіў рыдлёўку з сабою, – паспешна сказаў Заяц. – І магу памагчы табе ўскапаць агарод.

– Ускапаць! – чмыхнула Чыта. – Што толку – у мяне ж няма нічога ні садзіць, ні сеяць.

– У мяне ёсць насенне капусты і морквы, – сказала Ліса. – Я ўзяла з сабою – думала, можа, табе спатрэбіцца.

– А я на поплаве, за адной вёскай, знайшоў куст чырвоных парэчак – нехта выдзер з карэннем, а ён і на поплаве прыжыўся, лісце пусціў, – сказаў Бусел. – Я падумаў, можа, ты любіш парэчкі, і прынёс з сабою.

– А я, – сказаў Зубр, – прынёс табе яблыньку са свайго саду. Яблыкі на ёй восенню сакавітыя, не горш за твае апельсіны.

– Дзе ж я з гэтым усім спраўлюся – і насенне, і парэчкі, і яблыня, – запратэставала Чыта. – Змагацца супраць рабства – я разумею, але па сваёй ахвоце станавіцца рабыняю – я яшчэ ў сваім розуме!

– Правільна! – закрычала Сарока. – Кожны жыве, як хоча! І няма чаго лезці сляпіцаю ў вочы! Дарэмна толькі нацягалі сюды ўсяго.

– Мы прыйшлі, каб дапамагчы табе, – не звяртаючы ўвагі на Сарочыну траскатню, сказаў Зубр Малпачцы. – Хоць яно, вядома, табе цяжкавата будзе з непрывычкі корпацца ў зямлі. Можаш проста пасядзець, паглядзець, як мы будзем разбіваць агарод, павучыцца сяму-таму.

– Ну, калі адно паглядзець, – уздыхнула Чыта, – тады валяйце!

Зубр з Заяцам напераменку капалі грады. Вавёрка і Ліса, якая прадбачліва захапіла з сабой матыку, рабілі баразёнкі, а Бусел з Сарокай па каліву кідалі ў баразёнкі насенне. Бусел – насенне капусты, а Сарока – насенне морквы. Пры гэтым яна часта спынялася і пачынала войкаць:

– Вой, сагнуцца не магу! Вой, бок баліць! Так аслабела, што не хочацца жыць! Вядома, з самай раніцы крошкі ў роце не было!

Пасля гэтых слоў Сарока кльпала да кошыка, дзяўбла капусту ці морквіну і, павесялелая, вярталася назад.

Чыта спачатку назірала за працай сваіх сяброў моўчкі, але пасля не стрывала.

– Раўней, раўней трэба! – закрычала яна Вавёрцы і Лісе. – А цяпер закругляйце баразёнкі, закругляйце!

Чыта падхапілася і ўзяла ў Вавёркі матыку. Дзве крайнія баразёнкі яна злучыла паміж сабой, атрымаўся круг.

– Тут будзе расці капуста, – заявіла Малпачка. – Кідайце насенне! Не, я сама!

Яна выхапіла ў Бусла кулёк з насеннем капусты і пачала кідаць па каліву ў баразёнку.

Калі грады былі пасеяны, сябры ўзяліся за яблыньку і парэчкі. Чыта і тут не ўседзела.

– Яблыню трэба пасадзіць каля доміка, пад акном, – сказала яна. – І шырэй капайце яму, каб карэнні ў ёй не курчыліся! Дайце мне рыдлёўку, я сама!

Нарэшце, і яблынька, і парэчкі былі пасаджаныя і палітыя.

- Фу-у-у, – уздыхнула Малпачка, – аж не верыцца, што мы столькі работы перарабілі!
- Ну, як, – хітра спытаў Зубр, – ты сябе адчуваеш рабыняю?
- Рабыняю? – зморшчылася Чыта. – Хм, як ні дзіўна, я сябе цяпер адчуваю сапраўднай гаспадыняй.
- Пахвальна! О'кэй! – перадражніваючы Малпачку, усклікнула Вавёрка. І ўсе засмяліся.
- Яны і не заўважылі, як на ражку месяца здалёку прыплыў вечар і разаслаў на небе чорную коўдру, усыпаную бліскучымі зоркамі. Дзень скончыўся – адзін з апошніх вясновых дзён. Вось-вось павінна было пачацца лета. А з ім і новыя прыгоды Малпачкі Чыты і яе сяброў.